

تحلیل آسیب‌شناختی تهدیدات انقلاب اسلامی با تأکید بر نفوذ اقتصادی

پرویز جمشیدی مهر

مدرس دروس معارف دانشگاه فرهنگیان اصفهان، ایران

parvizjamshidi1366@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی ابعاد نفوذ، به‌ویژه نفوذ اقتصادی در انقلاب اسلامی است. روش مورد استفاده در این مقاله، توصیفی تحلیلی و با استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای و اینترنتی است. فرض ما بر این است که دشمنان انقلاب در پی شکست در ابعاد سیاسی و نظامی، به پدیده نفوذ رو آورده که یکی از مهم‌ترین این ابعاد بحث نفوذ اقتصادی است. این فرایند در قالب اشکال مختلف مانند قدرت نرم، تحریم‌های اقتصادی، رسانه‌ها، مذاکرات فرسایشی و نفوذ در میان مسئولان تصمیم‌گیر، انجام می‌گیرد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که کشورهای استعمارگر در صدد آن هستند تا با ابزارهای مختلف، مانند هژمونی سازمان‌های بین‌المللی، به‌منظور رسیدن به اهداف خویش بهره برده و کشورهای مورد تحریم را از پنجره فشارهای اقتصادی وادار به تسلیم کنند. منفعل کردن نیروهای داخلی در برابر تحریم‌ها، افزایش ناامیدی نسبت به حل مشکلات اقتصادی، شکاف میان ملت و دولت و همچنین تضعیف محور مقاومت از دیگر اهدافی است که در همین راستا دنبال می‌شود.

واژگان کلیدی: نفوذ، انقلاب، اقتصادی، غرب، تحریم.

۱. مقدمه

به‌طورکلی استعمار برای اعمال نفوذ و سلطه در شرایط مختلف، از راه‌ها و شیوه‌های متعدد سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی استفاده کرده است. در زمان استعمار کهن، استفاده از وسایل نظامی معمول بود. همچنین قدرت‌های مسلط از جمله فرانسه، انگلستان و هلند برای توجیه اعمال خود و تسخیر افکار مردم بومی از هیئت‌های تبشیری استفاده نموده که می‌توان به وجود این مبلغان در کشورهای آفریقایی و هند اشاره داشت؛ اما در عصر جدید استعمار، با محور قرارگرفتن فعالیت‌های اقتصادی و ابزارهای اقتصادی به نحو مؤثری مورد استفاده قدرت‌های بزرگ قرار گرفته است. از زمان جنگ جهانی اول، تحریم‌ها اغلب توسط سازمان‌های بین‌المللی به‌عنوان ابزاری معمول برای اعمال واکنش در برابر عملکرد هر کشوری که با آن مخالف‌اند اعمال می‌شود. مطالعات متعدد در مورد عراق، یوگسلاوی سابق، نیکاراگوئه، بوروندی، کوبا و هائیتی نشان می‌دهد که تأثیرات طولانی مدت تحریم‌ها بر زندگی و سلامت جمعیت با جنگ غیرقابل مقایسه است؛ چراکه در تحریم، شرایط به مراتب بدتر از جنگ است؛ زیرا از طریق تشدید وضعیت اقتصادی و عملکرد دستگاه‌های اجتماعی یک کشور، هدف، دسترسی مردم به نیازهای زندگیمانند غذای مقوی و مراقبت‌های پزشکی کاهش می‌یابد. به‌رحال از نظر عملی، هیچ تفاوتی بین مرگ در اثر اسباب گلوله یا محرومیت از داروهای نجات‌دهنده وجود ندارد. جمهوری اسلامی ایران بیش از چهار دهه تحت تحریم اقتصادی بوده است. (Kokabisaghi, 2018:376)

در دو سه دهه اخیر شیوه‌های فرهنگی در کنار مؤلفه‌های اقتصادی مورد توجه بیشتری بوده‌اند. تبلیغات فراوانی در قالب‌های بشردوستی، همکاری، صلح‌جویی، همزیستی مسالمت‌آمیز، حقوق بشر، مبارزه با آدم‌ربایی، حفظ امنیت جهانی، واژه‌هایی مانند رقابت آزاد اقتصادی، خلع سلاح، مناسبات شرق و غرب، شمال و جنوب، دهه‌های توسعه، فقر و محرومیت‌زدایی ایجاد شده‌اند (ستوده، ۱۳۸۷: ۹۶). از جمله انقلاب‌هایی که بحث نفوذ در آن‌ها جدی بوده و هم اکنون نیز هست، انقلاب ۱۹۷۹ ایران است. این مقاله در تلاش است تا بحث نفوذ اقتصادی را مورد واکاوی قرار دهد. فرض ما بر این است که مسئله نفوذ در انقلاب‌ها، مسئله بسیار جدی است و مخالفان انقلاب با نفوذ در عرصه‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و نظامی، سعی در شکست یا انحراف انقلاب‌ها در راستای منافع خویش دارند و انقلاب اسلامی ایران با داعیه مبارزه با مستکبران جهان و حمایت از نهضت‌های آزادی‌بخش در سراسر گیتی در مرکز توجه نظام سلطه قرار گرفته است. نظام سلطه بعد از شکست در عرصه‌های نظامی و توطئه‌های مختلف دست به

دامان معضلات اقتصادی و تحریم‌های شدید به‌منظور در تنگنا قرارداد مردم و ناامیدی آنان و همچنین ایجاد شکاف میان ملت و حکومت می‌باشند.

۲. پیشینه تحقیق

جلال درخشه و جعفری هرندی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «شیوه‌های نفوذ نظامی امنیتی آمریکا در عراق» به موضوع نفوذ نظامی - امنیتی آمریکا می‌پردازند. این امر از طریق مدیریت هوشمند منابع مختلف همراه با قدرت سخت، سعی دارد تا به اهداف و منافع از پیش تعیین شده‌ای دست پیدا کند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که آمریکا با بهره‌گیری از معاهدات تسلیحاتی، تجهیز مخالفان حکومت مرکزی، استفاده از ظرفیت شرکت‌های امنیتی خصوصی و کمک گرفتن از مساعدت‌های مالی و اقتصادی به دنبال نفوذ در ساختار نظامی و امنیتی عراق است تا بتواند از این طریق به منافع خود در سطوح منطقه بین‌المللی دست پیدا کند.

توکلی محمدی و مطهری (۱۳۹۶) در موضوعی با عنوان «هندسه نفوذ سیاسی و تأثیر تهدیدهای آن بر امنیت ملی با تأکید بر رهنمودهای رهبری» به بررسی ابعاد مختلف نفوذ سیاسی از منظر سخنان رهبری پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که نفوذ پدیده همه‌جانبه به لحاظ روش و مخاطب بوده و متناسب با نقاط ضعف، زایل کننده نقاط قوت است.

وحیده احمدی (۱۳۹۶) نیز در پژوهشی با عنوان «اسرائیل و کشورهای پیرامونی؛ نفوذ و امنیت با پوشش اقتصادی» به بررسی روابط اقتصادی اسرائیل با همسایگان آن، کشورها و بازیگران پیرامونی پرداخته است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که رژیم در پوشش روابط اقتصادی به دنبال عادی‌سازی روابط سیاسی و گسترش روابط امنیتی خود با این کشورها است. در همین جهت اسرائیل بهبود روابط اقتصادی خود را با کشورهای اردن و مصر، منطقه آسیای مرکزی، قفقاز، ترکیه، کردستان عراق و کشورهای عربی گسترش داده است.

لیلا رحمتی پور (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «اقتصاد سیاسی؛ سیاست حذف ایران از معادلات انرژی جهانی توسط ایالات متحده آمریکا» به بررسی جایگاه انرژی در اقتصاد جهان و ایران می‌پردازد. یافته‌های پژوهش بر این باور است که ایالات متحده با علم به جایگاه انرژی در اقتصاد ایران تلاش داشته تا با استفاده از اهرم فشار حداکثری و سیاست حذف ایران از معادلات انرژی جهانی، جمهوری اسلامی ایران را بر سر میز مذاکره آورد و شرایط خود را بر آن تحمیل کند. این پژوهش همچنین بر این امر تأکید می‌کند که آمریکا اهداف پنهانی دیگری نیز در

اجرای این سیاست‌ها داشته است؛ اهدافی چون به دست آوردن بازار انرژی برخی از مشتریان نفتی ایران و همچنین کنترل رقاباتی که به نفت ایران وابسته هستند. آنچه پژوهش حاضر را با نمونه‌های مشابه متمایز می‌سازد بحث نفوذ از منظر اقتصادی و تبعات آن از یک سو و روش‌های اعمال آن از سوی دیگر است که موضوع بدیع و جدیدی است.

۳. مفهوم نفوذ

از مهم‌ترین روش‌هایی که استکبارگران برای به‌زانو درآوردن سایر ملت‌ها استفاده می‌کنند، نفوذ است. استراتژی نفوذ اصولاً برای اعمال قدرت و تفوق بر دشمن، مجموعه‌ای از وسایل و ابزارها و استراتژی‌ها را در اختیار دارد. برای انتخاب بهترین و مناسب‌ترین وسیله، ابتدا بایستی به شناخت ضعف‌های دشمن و توانایی‌های خود پی برد و پس از آن به تدوین استراتژی مناسب اقدام کرد. یکی از استراتژی‌ها در اعمال قدرت، استراتژی نفوذ بر محیط داخلی رقیب مانند کار بر روی شخصیت‌های مملکتی، اثرگذاری بر قشر خاصی از مردم و عقاید آنهاست (قاسمی، ۱۳۹۳: ۶۹). باید توجه داشت که نفوذ می‌تواند از نوع تهدید باشد؛ به صورتی که این تهدید قادر باشد در قبال اشخاص، اقشار و منافع ملی اعمال گردد و هر سه نوع آن به تغییر رفتار در خط‌مشی بینجامد و با هدف گذاری دشمن سازگاری داشته باشد. این ترس، ناشی از رویکرد دفع تهدید به روش محافظ کارانه است.

از دیگر روش‌های نفوذ، تطمیع است. در این روش (پس از تعیین استراتژی نفوذ، چیدن انواع مهره‌ها و نقش‌ها توسط دشمن) نفوذ به گونه‌ای صورت می‌گیرد که شاید خود مهره‌ها نیز متوجه نباشند که در پازل نفوذ و اهداف آن وارد شده‌اند و به همین دلیل این اشخاص در هر سطحی که باشند نخست باید به این بیندیشند که هر عمل به‌ظاهر جزئی آنان می‌تواند پیامدهای مختلفی در سطوح خرد و کلان، بلندمدت و کوتاه‌مدت دارد (توکلی محمدی، ۱۳۹۶: ۱۳۴). همچنین دسته‌بندی دیگر از روش‌های نفوذ در مخاطبان این است که نفوذ می‌تواند فردی و تاکتیکی؛ یعنی سخت باشد و دسته دیگر جریانی و شبکه‌ای که بر راهبردها و تمرکز بر سیستم‌ها تأکید دارد و در اصطلاح نیمه‌سخت نامیده می‌شود و دسته سوم وجه اجتماعی، جریانی و راهبردی است؛ بدین معنی که از گونه‌های نرم نفوذ است که با تمرکز بر افکار عامه مردم به‌ویژه مسئولان و خواص در ارتباط است. (توکلی محمدی، ۱۳۹۶: ۱۳۸). به‌رحال پدیده نفوذ در تلاش است تا انقلاب را به سمت وسوی شرایط غیرانقلابی و معمول هدایت کند. در تعبیر مختلف، ترمیدرو به

معنای آغاز راست‌گرایی در انقلاب، سرخوردگی از وعده و وعیدهای انقلابی، غیرسیاسی شدن زندگی روزمره، بازگشت بخشی از طبقات حاکمه قدیم به قدرت و غیره به کاررفته است (بشیریه، ۱۳۸۴: ۲۱۱).

در ارتباط با مفهوم نفوذ، توانایی ایجاد انگیزه برای دیگران برای آنچه شما می‌خواهید با منابع قدرت ناملموس مانند فرهنگ، ایدئولوژی و نهادها را می‌توان نمونه‌هایی از نفوذ نامید. برای گسترش استعاره مشترک قدرت سخت مانند هویج یا چوب است و قدرت نرم بیشتر شبیه آهنربا است (Nye, 2004: 26). نای می‌گوید که قدرت نرم تنها یکی از مؤلفه‌های قدرت در روابط بین‌الملل است و به‌ندرت به‌تنهایی کافی است. توانایی ترکیب قدرت سخت و نرم در استراتژی‌های موفق در مواردی که آن‌ها بیش از زیر فشار قراردادادن یکدیگر را تقویت کنند، می‌تواند «قدرت هوشمند» تلقی شود. در همین ارتباط نای در بحث حمله به عراق می‌گوید: در سال ۲۰۰۷ رابرت گیتس وزیر دفاع علناً خواستار سرمایه‌گذاری بیشتر ایالات متحده در قدرت نرم شد. چند سال بعد، جیمز ماتیس وزیر دفاع دیگر به کنگره گفت که اگر آن‌ها در قدرت نرم وزارت امور خارجه و AID سرمایه‌گذاری نکنند، مجبور به خرید گلوله‌های بیشتر برای او هستند (Nye Jr, 2020: 16).

۳-۱. نفوذ در انقلاب‌ها: جوزف نای و قدرت نرم

جوزف نای^۱ عبارت «قدرت نرم» را در سال ۱۹۹۰ بیان کرد. نای علاوه بر قدرت نظامی و اقتصادی بر توانایی یک کشور در تحصیل خواسته‌های خود از طریق جاذبه تأکید کرد و این جاذبه را «قدرت نرم» نامید. (نای، ۱۳۸۷: ۴۳-۴۶). اساس قدرت نرم در ارزش‌ها، فرهنگ، نحوه رفتار با هر کشور در سطح ملی، منطقه‌ای یا بین‌المللی و ایجاد حس مشروعیت برای اهداف بین‌المللی يك کشور نهاده شده است (Parenti, 2003: 20). نای اعتقاد دارد این نوع از قدرت دارای ماهیتی اجتماعی شده بوده و لذا بدون توجه به مؤلفه‌های محیطی اصولاً نمی‌توان آن را درك و معنا کرد (شهرام نیا، ۱۳۹۱: ۷۸). وی معتقد است، ارتش منبع اصلی قدرت نیست و تحلیل‌گران باید از ساختار کلی قدرت و واقع‌گرایی شروع کنند، اما در این بخش متوقف

1. Joseph Nye

نشوند. در همین ارتباط وی ابتدا منابع قدرت آمریکا را از نظر سنتی، اقتصادی و نظامی ارزیابی کرد و به این نتیجه رسید که ایالات متحده به جای تهدید به اجبار یا پرداخت، می‌تواند به نتایج مورد نظر خود دست یابد. او راه حل این کار را «قدرت نرم» نامید و سعی کرد ریشه‌ها و ابعاد آن را توضیح دهد. وی آن را از رفتار قدرت سخت که بر اساس اجبار یا پرداخت هست، متمایز کرد (Nye, 2021: 8).

در سال ۲۰۰۷ نیز، رئیس‌جمهور چین، هو جینتاو^۱ به هفدهمین کنگره حزب کمونیست چین گفت که آن‌ها نیاز به سرمایه‌گذاری بیشتر در قدرت نرم دارند و این در دوره رئیس‌جمهور شی جین پینگ^۲ ادامه یافت (Nye, 2021: 12). باید توجه داشت که قدرت، توانایی تأثیرگذاری بر دیگران برای به دست آوردن نتیجه‌هایی است که شخص ترجیح می‌دهد و این می‌تواند با اجبار، پرداخت یا جذب و اقناع حاصل شود (Nye, 2017: 2). در شرایطی که قدرت نرم یک کشور زیاد نباشد، نادیده گرفتن این مهم می‌تواند تأثیر طولانی مدت منفی بر جایگاه آن بگذارد (Schreiber, 2017: 44)؛ به عبارت دیگر، در مورد کشورهای دارای رتبه پایین و متوسط، کمبود قدرت نرم فرهنگی ممکن است به کمبود قدرت سخت تبدیل شود و به جای «قدرت هوشمند» کشورهای کوچکی که پتانسیل قدرت نرم را نادیده می‌گیرند، در حد قدرت‌های کوچک باقی بمانند (Schreiber, 2016: 78)؛ بنابراین، اگرچه رابطه بین میراث فرهنگی و قدرت نرم به طور کلی تا حدودی در حد یک زمینه قضاوت ذهنی باقی مانده است، اما آگاهی از این رابطه به تنهایی ممکن است کافی باشد تا میراث فرهنگی بتواند کشوری را در سیاست جهانی قدرتمند سازد (McClory, 2016: 310).

در بحث قدرت نرم ابزارهای مختلفی توسط نظام سلطه به کار گرفته می‌شوند، اما بهتر است ابتدا به پیشینه تاریخی نفوذ اشاره‌ای کنیم.

۲-۳. تاریخچه نفوذ اقتصادی

از جمله حیطه‌هایی که بیش از چهل دهه دشمنان انقلاب اسلامی بر روی آن تمرکز کرده‌اند، اقتصاد است. از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اهمیت اقتصاد حائز اهمیت است:

1. Hu Jintao
2. Xi Jinping

اقتصاد قوی، نقطه قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و سلطه و دخالت دشمنان است (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷).

این نفوذ به یمن نیروهای طرف‌دار غرب در کشورها رخ می‌دهد. برای مثال در ارتباط با انقلاب‌های رنگی و هراس رژیم روسیه در مورد این انقلاب‌ها که متحدانش را در خارج از کشور سرنگون می‌کند و الگویی را برای جمعیت خود ارائه می‌دهد، می‌تواند قابل توجه باشد. (Bouchet, 2016: 36).

در ارتباط با کشور ژاپن نیز باید توجه داشت که جغرافیای ژاپن از زمان جنگ جهانی دوم بسیار تحت تأثیر دانشگاه‌های آمریکا قرار گرفته است (Murayam, 2004: 75). با نگاهی تاریخی به بحث نفوذ باید توجه داشت که با وقوع انقلاب صنعتی در اروپا نوعی تقسیم‌کار سرمایه‌داری شکل گرفت که برای تأمین نیازهای کارخانه‌های غرب، نیازمند مواد اولیه و بازارهای مصرف بودند. راهکار اتخاذ شده ابتدا ایجاد مستعمرات بود که هند توسط انگلستان و الجزایر توسط فرانسوی‌ها مستعمره و در اقتصاد جهانی ادغام شدند؛ اما روش دوم تحمیل قراردادهای گمرکی، تجاری و حقوقی با سرزمین‌های مستقل با استفاده از ابزارهای سیاسی و نظامی انجام می‌گرفت (شجاعی، ۱۳۹۵: ۱۱۹). در همین ارتباط، پس از سقوط حکومت قاجار و روی کار آمدن سلسله پهلوی، سیاست‌های مختلفی در جهت تأمین منافع کشورهای استعماری، به‌ویژه انگلستان اتخاذ گردید. با تسلط و قدرت بانک شاهنشاهی (بانک انگلیس) در ایران در دوره پس از استقرار مشروطه و تغییر سلطنت از قاجار به پهلوی به قدرت و نفوذ این بانک افزوده شد. در دهه ۱۳۱۰ شمسی دولت پیش‌گام گسترش توسعه سرمایه‌داری در کشور شد، بخش عمده توسعه منابع دولتی صرف طرح‌های زیربنایی شد که بارزترین آن‌ها راه آهن سراسری بود، احداث این خط آهن ۸۵۰ مایلی سراسری فقط به هدر دادن منابع بود (فوران، ۱۳۸۵: ۳۵۱). در دوره پهلوی دوم نیز که با موفقیت شاه در براندازی مصدق و بازگشت به قدرت و تغییراتی مهم در عرصه سیاست خارجی همراه بود، عنصر اساسی سیاست خارجی جدید شاه را همسویی و همبستگی بیشتر با کشورهای غربی و در رأس آن‌ها آمریکا و انگلستان تشکیل می‌داد (ازغندی، ۱۳۸۷: ۳۶۱). از دیگر طرح‌های استعماری که با پیشنهاد دولت آمریکا به‌منظور تغییر بافت اجتماعی و اقتصادی ایران، افزایش مصرف و فراهم نمودن بازار برای فروش محصولات کشورهای غربی بخصوص آمریکا صورت گرفت، طرح اصلاحات ارضی بود که در دوره محمدرضا پهلوی به اجرا درآمد

که با شکست مواجه شد (ازغندی، ۱۳۸۷: ۹۳). همچنین در دوران پس از جنگ تحمیلی و دولت سازندگی، اقتصاد در دست قدرت دولت با الگوی فکری اقتصاددانان نئولیبرال به سمت بازاری کردن جامعه پیش رفت. در ایران سیاست تعدیل اقتصادی (دولت‌های هاشمی و خاتمی) و ادامه آن در دولت احمدی‌نژاد با حذف یارانه‌ها و در دولت روحانی با رهاسازی بازار و اعتماد به دست نامرئی آن ادامه یافت. دور اول برنامه تعدیل ساختاری با ایدئولوژی نئولیبرالیسم، نتایج وخیمی برجای گذاشت و با تورم ۴۹/۵ درصدی عملاً ۷۹ درصد مردم را به زیر خط فقر کشانید و فقر و نابرابری افزایش یافت. برنامه اقتصادی دولت خاتمی نیز بر گسترش لیبرالیسم اقتصادی و تلاش برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی بود که در نهایت سال ۱۳۸۴ ایران به‌عنوان عضو ناظر پذیرفته شد. این دولت نیز اقتصاد را با تورم ۱۵ درصدی مبتنی بر واردات و افزایش حجم نقدینگی سه برابر ترک کرد (پورااحمدی، ۱۳۹۵: ۲۳). با وجود تلاش‌هایی که در دولت نهم و دهم برای طبقات پایین انجام گرفت، اما رسیدن به عدالت اجتماعی از طریق اقتصاد بازار، فروش دارایی‌های عمومی به بخش خصوصی، تلاش برای اجرای برنامه‌های واشنگتنی و صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی، علی‌رغم موضع‌گیری‌های ضدامپریالیستی در عرصه سیاست خارجی دنبال می‌شد. اصرار بر برنامه نئولیبرالی زمینه‌هایی را فراهم نمود تا افراد زیادی درآمدهای کلانی را از طریق شوک‌های ارزی به دست آورند (پورااحمدی، ۱۳۹۵: ۲۵).

با توجه با آنچه اشاره شد بحث نفوذ در سیاست‌های اقتصادی دولت‌های بعد از انقلاب اسلامی و اعتماد به غربی‌ها در بحث مذاکرات با آمریکا و کشورهای غربی جدی است. واقعیت‌های تاریخی نشان‌دهنده عدم پایداری غربی‌ها به قراردادهای و عهدنامه‌ها است، با خروج ترامپ از برجام، علی‌رغم صرف سال‌ها تلاش برای عقد قرارداد برجام و بازگشت تحریم‌ها علیه مردم ایران، بار دیگر اعتماد به این کشورها را باید اشتباهی بزرگ تلقی کرد. لازم به ذکر است که غرب به‌منظور رسیدن به اهداف خویش از ابزارهای ذیل استفاده می‌کند.

۳-۳. ابزارهای نفوذ اقتصادی

۳-۳-۱. جهانی‌شدن اقتصاد

به نظر می‌رسد نفوذ و بحران‌های مربوط به آن در راستای سایر بحران‌ها قرار دارد. در واقع حل بحران نفوذ به معنای حل پیشینی سایر بحران‌ها تلقی می‌شود. به سخن دیگر هیچ بخشی از بحران‌ها به‌مانند بحران نفوذ نمی‌توانند نشان‌دهنده قدرت دولت جمهوری اسلامی ایران در ارتباط

برقرار کردن میان ظرفیت با اتکا به ساختار موردنظر نظریه پردازان توسعه سیاسی باشد. برای نمونه نیروهای جهانی شدن از لحاظ اقتصادی می‌توانند الزاماتی را برای دولت ایران ایجاد کرده و بحران‌هایی را برای آن به وجود آورند که نیاز به تصمیم‌گیری‌های مطلوب در این رابطه است. برای مثال، جهانی شدن اقتصاد به معنای تحرک و جریان آزاد سرمایه در میان کشورها ممکن است باعث تضعیف نفوذ دولت ایران در کنترل اقتصاد محلی، ملی و بین‌المللی خود شود (آب نیکی، ۱۳۹۳: ۳۲). به‌رحال از مهم‌ترین وضعیتی که می‌تواند مسیر را برای نفوذ اقتصادی در سایر کشورها فراهم کند، جهانی شدن یا از نظر برخی جهانی سازی است. جهانی شدن دارای تأثیرات چندجانبه‌ای هست که اقتصاد هم یکی از این جنبه‌هاست. در این وضعیت شاهد همبستگی بیش از پیش اقتصادی و ادغام اقتصاد ملی در اقتصاد جهانی در محدوده بازار سرمایه‌داری هستیم. به نظر می‌رسد جهانی شدن اقتصاد، قدرت مانور دولت - ملت‌ها را کاهش دهد و آنان را مجبور به اجرای سیاست‌های جهانی کند. در نتیجه این امر، پیگیری و اتخاذ سیاست‌های مالی، پولی و اجتماعی در سطح ملی با دشواری‌هایی مواجه می‌شود. به عبارت دیگر با جهانی شدن نوعی تقسیم کار بین‌المللی ایجاد می‌شود که عادلانه نیست و کشورهای مرکز با تسلط اقتصادی می‌توانند کشورهای در حاشیه را وابسته به خود و ادغام در نظام مذکور نمایند (قاسمی، ۱۳۹۱: ۶۹). در این میان نگاه غرب‌گرایانه برخی از افراد در سطوح تصمیم‌گیری مبنی بر پیوستن به تجارت جهانی بدون توجه اصول و مبانی اقتصاد داخلی، مقاوم‌سازی آن و شناخت فرصت‌های بهره‌برداری از آن، زنگ خطری برای نفوذ در این حوزه خواهد بود.

۳-۲. شرکت‌های فراملی

از دیگر ابزارهای کشورهای سلطه برای نفوذ در اقتصاد کشورها، شرکت‌های فراملی هستند. این شرکت‌ها در تصمیم‌گیری، فرایندها، منابع انسانی، فرایندها مالی و فنی و ... از قوانین و مناسبات شرکت مادر پیروی می‌کنند. در این شرکت‌ها، علم، تکنولوژی و اطلاعات نیز در جریان‌های جهانی، البته در ساختاری نامتقارن، سازمان‌دهی می‌شوند. مالکیت خصوصی بر اطلاعات تکنولوژی نقشی مهم در ایجاد امتیازات رقابتی دارد و مراکز تحقیقات و توسعه، به گونه‌ای چشمگیر در برخی مناطق و شرکت‌ها و مؤسسات متمرکز شده‌اند. باین حال، ویژگی‌های دانش پر بار جدید اشاعه آن را آسان می‌کند (کاستلز، ۱۳۸۹: ۱۲۸). بدون شک با این شرکت‌ها می‌تواند با تبلیغات فراوان ارزش‌های کشورها را نیز تغییر داده و تولیدکنندگان داخلی را با مشکل مواجه سازند.

برای مثال، عربستان سعودی با اعطای کمک‌های اقتصادی، بهداشتی، مالی، فرهنگی، ساخت، توسعه و تجهیز مدارس و مساجد برای مسلمانان فقیر کشورهای مختلف به دامنه نفوذ خود کمک زیادی کرده است. در واقع یکی از تلاش‌های خارجی آل سعود برای گسترش نفوذ و تأثیرگذاری سیاسی بر منطقه و جهان از طریق منابع مالی و اسلامی خود است. در همین جهت کمک‌های بشردوستانه و همکاری در حل بحران‌های جهانی مانند مشارکت در حل بحران غذایی در سراسر جهان اقداماتی است که در همین راستا صورت می‌گیرد (پوراحمدی، ۱۴۰۰: ۱۰۰). باید توجه داشت که همواره فقر اقتصادی، از مهم‌ترین بستر برای نفوذ به انحرافات بوده است. برای مثال سیاست وهابی کردن خانواده‌های فقیر و جوانان بیکار شیعه و سنی در دستور کار فتنه‌جویان وهابی قرار دارد (فیض افرا، ۱۳۹۸: ۱۰۴).

باید دانست که عملکرد آمریکا در حوزه نفوذ فقط به خاورمیانه محدود نمی‌شود. برای نمونه، آمریکا در سال ۲۰۰۰ و با انتصاب کولین پاول^۱ به سمت وزیر امور خارجه در ماه می ۲۰۰۱ سفرهای دوره‌ای خود را به چندین کشور آفریقایی انجام داد. هدف آمریکا این بود که در قالب کمک‌های اقتصادی و طرح‌های مالی ضمن تعیین نقاط خوب و بد نسبت به عملکرد رهبران آفریقایی در ارتباط با کشور آمریکا، نفوذ اقتصادی خود را در این مناطق برای رسیدن به اهداف سیاسی - امنیتی گسترش دهد (بی‌نام، ۱۳۸۲: ۲۳۸). همچنین در ارتباط با نفوذ آمریکا در عربستان باید به این نکته اشاره کرد که عربستان از متحدین ایالات متحده در خاورمیانه در تقویت جبهه ضدایرانی عمل می‌کند؛ به همین دلیل پادشاه عربستان با سرمایه‌گذاری ۴۵۰ میلیارد دلاری در ایالات متحده موافقت نموده است که این خود نوعی رکورد به حساب می‌آید و ده‌ها هزار شغل در ایالات متحده ایجاد خواهد شد (عباسی، ۱۳۹۹: ۱۷).

از طرف دیگر، آمریکایی‌ها با هدف کمک به برقراری امنیت در عراق و حفاظت از کارکنان خود در این کشور با شرکت‌های امنیتی خصوصی قراردادهایی را منعقد می‌کنند. از ویژگی این شرکت‌ها برای آمریکا این است که آن‌ها در پوششی صلح‌طلبانه، مهم‌ترین نقاط بحران را در عراق تحت کنترل و نظارت خود دارند. وجود چنین شرکت‌هایی در عراق و فعالیت آن‌ها در این کشور نه تنها کمکی به بهبود وضعیت امنیتی این کشور نکرده؛ بلکه این شرکت‌ها به ابزار نفوذی

تبدیل شده اند که فعالیت‌های اطلاعاتی و امنیتی مختلفی را بر عهده دارند (درخشه، ۱۳۹۵: ۱۷۵). اگر به کمک‌های اقتصادی آمریکا به نیروی‌های دریایی عراق توجه کنیم، می‌توان نتیجه گرفت: اولاً، آمریکا برای مقابله با قدرت روزافزون ایران در منطقه خلیج فارس این اقدامات را انجام داده است؛ ثانیاً، ایجاد پایگاه‌های نظامی در مناطق ساحلی عراق اشاره به نفوذ هرچه بیشتر در این ساختارها بوده تا بتواند خطر احتمالی ایران را دفع کند و به روند امنیتی مناطق مذکور اشراف اطلاعاتی لازم را داشته باشد (درخشه، ۱۳۹۵: ۱۷۲). بنابراین شرکت‌های فراملی از دایره مباحث اقتصادی و فنی فراتر رفته‌اند و حتی مسائل نظامی را نیز تحت پوشش خود برای مقاصد قدرت‌های بزرگ استکباری قرار داده‌اند.

۳-۳-۳. رسانه‌ها

با سلطه غرب (و در رأس آن‌ها آمریکا) بر رسانه‌ها در دو دهه اخیر چهره جدیدی از استعمار به صحنه دنیا آمده است که مقام معظم رهبری آن را «استعمار فرا نو» نام گذاری نموده‌اند. (بیانات در دیدار جمعی از ایثارگران کرمان، ۳۸۴). در این روش، ظاهراً قدرت‌های بزرگ سلطه‌ای بر کشورهای دیگر ندارند، اما سلطه اقتصادی، فرهنگی و سیاسی آن دولت‌ها به حدی است که تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های دولت‌های دیگر در تمام عرصه‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی باید در جهت منافع قدرت‌های بزرگ اتخاذ شود. از نظر مقام معظم رهبری استعمار فرا نو یک طبقه است که دولت‌های مثل آمریکا آن را هدایت می‌کند. همچنین قلب تپنده آن محافل صهیونیستی و غیر صهیونیستی سرمایه‌داری و کارتل‌های بزرگ تولیدی و تجاری با انواع وسایل تبلیغاتی، کانال‌های تلویزیونی، شبکه‌های اجتماعی و روزنامه‌های مختلف هستند (پورکاوه دهکردی، ۱۳۹۶: ۱۲۲).

لازم به ذکر است که نفوذ فردی از انواع گوناگون نفوذ هست که شامل جاسوسی، نفوذ در بین مسئولان، نفوذ در بیوت مراجع، نفوذ در دستگاه‌های دینی و نفوذ در مراکز تصمیم‌گیری است. نفوذ فردی سابقه بسیار طولانی و قدمتی به تاریخ تمدن بشر دارد. نفوذ جریان‌ی فرایندی جدید است و تأثیری به مراتب بیشتر از نفوذ فردی بر جای خواهد گذاشت و به همین سبب نیازمند برنامه‌ریزی جدیدتر و هوشیاری به مراتب بیشتری برای مقابله است. نفوذ جریان‌ی به معنای شبکه‌سازی داخل ملت است (پورکاوه، ۱۳۹۶: ۱۲۸).

در همین ارتباط، اگر در عصر پس از انقلاب صنعتی، غربی‌ها هم‌زمان با استعمار مبلغان

مذهبی و مسیحی را با خود به کشورهای مستعمره برای تغییر ارزش‌های فرهنگی متناسب با خود می‌بردند، امروزه با استفاده از رسانه‌های متعدد و جذاب وظیفه تسخیر و استحاله فرهنگی کشورهای دیگر را دنبال می‌کنند. برجسته‌سازی یکی از شیوه‌هایی است که از طریق آن، رسانه‌های ارتباط جمعی می‌توانند بر عامه مردم اثر بگذارند. برجسته‌سازی به معنای آن است که رسانه‌های خبری، خبرها و موضوعاتی را که عامه مردم درباره آن‌ها می‌اندیشند، تعیین می‌کنند. ژوزف کاپلا^۱ نیز رسانه‌های جمعی را از عواملی می‌داند که موجب تکثیر ایده‌ها یا اشاعه آن‌ها از طریق فرایند تقلید می‌شوند (شریفی فر، ۱۳۹۳: ۱۰۰). وقتی فشارهای حداکثری اقتصادی با تورم بالا در جامعه ایجاد شد، رسانه‌ها کار خود را آغاز خواهند نمود. با ایجاد این القاء که حل مشکلات نیازمند مذاکره با طرف‌های غربی هست، سعی در همراهی افکار عمومی با سیاست تحریم‌های اقتصادی خویش دارند.

۳-۳-۴. نیروهای وابسته به تفکر غربی

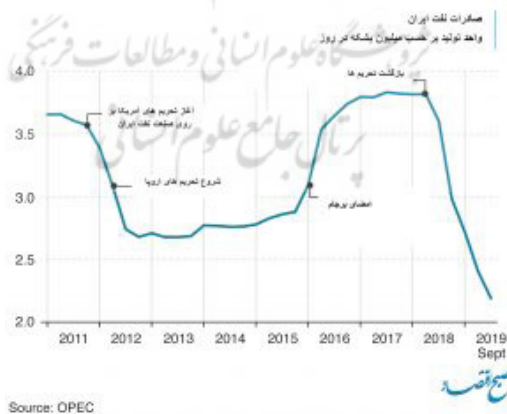
با نگاهی به تاریخ کشور ایران (به‌ویژه دوره قاجاریه که بحث سلطه‌طلبی و تلاش‌های استعماری کشورهای غربی در اوج خود بود) می‌توان نفوذ در سران حکومتی را به‌منظور تحقق اهداف استعماری - اقتصادی دانست. در دوره قاجار قراردادهای زیادی با کشورهای بیگانه بسته شد که منجر به باز شدن راه‌های نفوذ در سطوح مختلف کشور شد. بدون شک وجود صدراعظم‌های وابسته به شبکه‌های فراماسونری غربی به‌ویژه انگلستان راه را برای عقد این قراردادها فراهم می‌نمود (نجفی، ۱۳۹۷: ۲۷۴). در سال‌های ۱۹۱۵، ۱۹۱۹ و ۱۹۷۰ میلادی، قراردادهای استعماری دیگر نیز از سوی اجانب بر ایران تحمیل شد (نجفی، ۱۳۹۷: ۲۸۰). البته در همان دوره کسانی مانند میرزای شیرازی هدف مبارزه خود را با فرهنگ بیگانه و برچیده شدن مراکز اقتصادی کفر در بلاد اسلامی اعلام می‌کند (کربلایی اصفهانی، ۱۳۸۲: ۸۰). توسل به تحریم خرید کالاهای بیگانگان از سوی علما، به‌عنوان یکی از اهرم‌های فشار علیه استعمار به کار گرفته می‌شد. این روش در فاصله زمانی بعد از نهضت تنباکو یعنی در زمان التیماتوم روز ۱۳۲۹ نیز به‌عنوان سلاحی برنده کارایی خود را نشان می‌دهد (نجفی، ۱۳۷۱: ۵۹). در دوره پهلوی اول و

دوم سیاست‌های استعماری در قالب طرح‌های مختلف مانند ساخت راه‌آهن، مدرن شدن شهرها و تغییر فرهنگی، اصلاحات ارضی و انقلاب سفید با استفاده از نیروهای طرف‌دار غرب پیگیری می‌شود. پس از انقلاب نیز همان‌طور که اشاره شد این فرایند توسط تفکر غرب‌گرا اتخاذ و در عرصه عمل پیاده شد که به‌جای تکیه بر توان بومی و داخلی کشور به خارج از مرزها و بر برنامه‌های غیربومی تأکید شد. در دوران پس از انقلاب اسلامی نیز برخی از افراد و گروه‌ها در تلاش‌اند تا مشکلات اقتصادی کشورها را به ارتباط با خارج از مرزها نسبت داده و راه‌حل برون‌رفت از آن را تعامل و ارتباط با غربی‌ها می‌دانند.

۳-۳-۵. تحریم‌های اقتصادی

از ابزارهایی که غرب و آمریکا در جهت فراهم‌آوردن زمینه‌های نفوذ بر علیه انقلاب اسلامی مورد استفاده قرار داده است، تحریم‌های اقتصادی است. این تحریم‌ها با روی کار آمدن دونالد ترامپ افزایش بی‌سابقه‌ای پیدا کرد. ابتدا ترامپ در میانه خردادماه سال ۹۷ معاملات دلار، طلا و فلزات گران‌بها و همچنین صنعت خودرو و فروش هواپیما به ایران را هدف قرار داد. دور دوم تحریم‌های آمریکا (۱۴ آبان‌ماه ۱۳۹۷) که اجرایی شد، بخش صنعت نفت، مبادلات بانکی، کشتیرانی، خدمات بیمه‌ای و بخش انرژی را هدف قرار داد (<https://www.rna.ir/>) (news/84124).

نمودار زیر کاهش میزان صادرات نفت را نشان می‌دهد.

نمودار شماره ۱: میزان صادرات نفت ایران

بعد از خروج ایالات متحده از برنامه برجام، این کشور تلاش داشت تا با جلب همکاری بعضاً اجباری به همراه تعداد قابل توجهی از بازیگران عرصه بین‌الملل و شرکای تجاری ایران، منافع اقتصادی این کشور را تهدید و در واقع آن را درگیر نوعی تکرار یا توالی از بازی تحریم کند. به موجب اتخاذ این سیاست‌ها، کشور هدف یا تسلیم می‌شود و یا در رفتار خود تغییر ایجاد می‌کند و در نهایت در برابر خواسته کشور تحریم‌کننده، مقاومت می‌کند. البته این چرخه تا زمانی که یکی از طرفین از بازی کنار بگیرد، ادامه خواهد یافت (رحمتی‌پور، ۱۳۹۹: ۲). البته باید به این امر توجه داشت گرچه آمریکا، ایران را به خاطر مسائل سیاسی و نظامی تحت فشار قرار داده، اما بررسی آمارهای توسعه صنعت نفت آمریکا در ماه‌ها و سال‌های اخیر نشان‌دهنده این مطلب است که دلایل اعمال فشار بر ایران صرفاً مسائل نظامی و سیاسی نیست؛ بلکه فشار اقتصادی بر ایران، به‌ویژه در حوزه صادرات نفت، برای آمریکا منافع سرشاری خواهد داشت؛ به طوری که پس از خروج ترامپ از برجام و سیاست فشار حداکثری نفت خویش را به جای ایران به هند صادر می‌کند (رحمتی‌پور، ۱۳۹۹: ۲۸). در همین ارتباط، رئیس‌جمهور وقت ایران (روحانی) بر این باور است که آمریکایی‌ها از سال ۹۷ تا ۹۹ با تحریم غلط، غیرقانونی، بی‌جا و ضدانسانی و همچنین عملیات تروریستی، حداقل ۱۵۰ میلیارد دلار به کشور لطمه زدند (<https://www.irna.ir/news/84336720>). بنابراین، در نتیجه سیاست فشار حداکثری، آمریکا درصد است تا ایران را به میز مذاکره کشانده و با دست بالا فرض کردن خویش، به اهداف خود جامه عمل ببوشاند.

با نگاهی به نام‌گذاری سال‌های دهه اخیر توسط مقام معظم رهبری با عناوین اقتصادی مانند حمایت از تولید و کالای ایرانی، اصلاح الگوی مصرف، رونق تولید، جهش تولید و ... نشان از درایت ایشان در جدی بودن بحث نفوذ اقتصادی و نیاز به رفع آسیب در این حوزه است. البته لازم به ذکر نیست که اقتصادهایی که ضعف اساسی داشته باشند بیشتر در معرض آسیب خواهند بود. اقتصاد نفتی ایران در طول صدساله اخیر وسیله فشار از سوی دشمنان بوده است. کاهش درآمدهای حاصل از فروش نفت و میعانات گازی دولت‌ها به دلیل تحریم، باعث افزایش تورم، نوسانات بازار، کمبود کالا، کاهش ارزش پول ملی و به‌طور کلی باعث ایجاد معضلات اساسی در سطح جامعه شده است. بررسی اجمالی از تاریخ تحریم‌های اقتصادی در سطح جهانی نشان‌دهنده آن است که دولت آمریکا همواره بزرگ‌ترین سهم را در کاربرد سیاست تحریم اقتصادی داشته است. در مجموع، دو سوم تحریم‌های اقتصادی جهان توسط دولت آمریکا اعمال شده است. در

فاصله جنگ جهانی اول تا سال ۱۹۹۰، یعنی در طول نزدیک به ۷۵ سال، در مجموع ۱۱۵ تحریم اقتصادی علیه کشورهای مختلف تصویب و به اجرا گذاشته شده که به‌طور متوسط برابر با ۱/۵ تحریم در سال است. دولت آمریکا مسئول ۷۷ مورد از کل ۱۱۵ تحریم‌های اقتصادی جهان، یعنی ۶۷٪ کل تحریم‌ها در طی دوره ۱۹۱۸-۱۹۹۰ بوده است. نوع تحریم‌ها نیز در حال تکامل است، کشورهایی که به‌طور فزاینده‌ای از تحریم‌های «هوشمند» استفاده می‌کنند، معاملات مالی، فعالیت‌های تجاری و افراد را هدف قرار می‌دهند. (Smeets, 2018:20) همان‌طور که ذکر شد، در مورد جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب اسلامی سلطه مستقیم دشمن در اقتصاد و سیاست منتفی گشت و در این بین دشمنان راهبرد نفوذ را برای رسیدن به اهداف استعماری خود به‌عنوان مهم‌ترین ابزار تبدیل نموده‌اند، از آنجایی که نفوذ شاخص‌های مهمی مانند هزینه کم اثرگذاری با استفاده از اصول غافلگیری و اصطلاحاً پایین آوردن گارد دارد، می‌تواند در راه براندازی نظام به لحاظ درونی و ساختاری مؤثر باشد (توکلی محمدی، ۱۳۹۶: ۱۳۲).

۳-۳-۶. جنگ‌های فرسایشی

از دیگر روش‌هایی که در نفوذ اقتصادی از طرف غرب و آمریکا دنبال می‌شود، به راه‌انداختن جنگ‌های فرسایشی است. آمریکا به دنبال به فرسایش کشاندن امکانات و پتانسیل‌های کشورهای منطقه خاورمیانه است تا این طرف‌ها در مراحل آینده نیازمندی‌های خود را از خود آمریکایی‌ها و یا نهایتاً از دوستان اروپایی این کشور تأمین کنند. همچنین، کاخ سفید تنها به دنبال کسب منافع مستقیم مالی از جنگ‌هایی مانند یمن نیست، بلکه بیش از این موضوع، درصدد است تا کنترل این کشور را در اختیار بگیرد تا به این ترتیب مهم‌ترین خط اقتصادی مشرف بر عبور و مرور ۲۵٪ از اقتصاد جهانی را تحت کنترل خود قرار داده و جزایر سقطری و تنگه باب المندب و ایلات و دیگر شریان‌های راهبردی و حیاتی منطقه تا کانال سوئز را زیر سلطه خویش نگه دارد. در همین راستا، احتمال بروز جنگ‌های مشابه دیگر در زمینه منابع آبی نیز بخشی از این راهبردها است. این‌ها تنها بخشی از توطئه‌های آمریکا در ایجاد سناریوهای جدید جنگی است که منافع سیاسی و اقتصادی آن در فروش تسلیحات و مهمات که به جیب آمریکایی‌ها خواهد رفت را تأمین خواهد کرد (ابراهیم، ۱۴۰۰؛ برگرفته از: <https://www.alef.ir/news>).

در همین ارتباط و در فرایند جنگ داعش، لئون پانه تا^۱ (وزیر جنگ وقت آمریکا) گفت که جنگ ضد داعش احتمالاً ۳۰ سال طول خواهد کشید. در واقع، هدف دیگر براندازی بشار اسد نبود، بلکه آن‌ها به دنبال ایجاد درگیری‌های بی‌پایان بودند که در نتیجه آن تمامی طرفین درگیری‌ها شامل گروه‌های تروریستی و روسیه و ایران و ارتش سوریه و حزب الله دچار فرسایش گردند. در نتیجه آن، برنده‌بازی مذکور آمریکا و اسرائیلی‌ها بودند. از دیدگاه نظریه پردازان آمریکایی این جنگ برای ایران نیز تنها باعث تضعیف این کشور در ابعاد نظامی و اقتصادی نمی‌شد، بلکه ضمن اینکه مانع از گسترش پروژه‌های توسعه داخلی می‌شد؛ انزوای سیاسی این کشور در منطقه را نیز افزایش می‌داد. بررسی میدانی نشان‌دهنده این مطلب است که آمریکا نقش بسیار مهمی در آغاز و استمرار جنگ سوریه داشته است؛ گرچه جنگ سوریه به مقبره پروژه‌های بزرگ آمریکا تبدیل شد (استراتژی آمریکا در جنگ سوریه، ۱۳۹۷؛ برگرفته از: <https://www.tasnim-news.com>). با این حال خروج بایدن از افغانستان و حضور اسرائیل در آذربایجان می‌تواند فرایند جنگ‌های فرسایشی را تکرار نماید.

۴. راهکارها

همان‌طور که اشاره شد، از ابزارهایی که غرب به منظور به دست آوردن خواسته‌های نامشروع خود مورد استفاده قرار داده و می‌دهد، تحریم‌های اقتصادی است. در ارتباط با ابزار تحریم باید دانست که مطابق اعلامیه حقوق بشر ۱۹۴۸ سازمان ملل، هر کس حق داشتن سطح زندگی مناسب برای سلامتی و رفاه خود از جمله غذا، مراقبت‌های پزشکی و امنیت اجتماعی را دارد. این حق بدون هیچ‌گونه تبعیض و به هر علتی مانند جنسیت، نژاد و وضعیت سیاسی، قضایی یا بین‌المللی و حتی مکانی که یک شخص به آن تعلق دارد، نباید نقض شود. در قانون اساسی سازمان جهانی بهداشت (WHO)، سلامت همه انسان‌ها به عنوان شرط لازم برای دستیابی به صلح جهانی تعریف شده است. تحریم‌های اقتصادی علیه ایران منجر به نقض حق بهداشت ایرانیان شده است. بین تعهدات ناشی از موافقت‌نامه‌های تحریم اقتصادی و حقوق بشر ناسازگاری وجود دارد (Kokabisaghi, 2018: 376).

گرچه داروهای اساسی و پزشکی تجهیزات از نظر فنی از تحریم‌ها معاف هستند، اما

1. Leon Edward Panetta

در دسترس بودن آن‌ها با تأثیر تحریم‌ها بر بخش تجاری، کاهش ظرفیت تولید و تجارت و ارزش محدود می‌شود (Murphy, ۲۵۴: ۲۰۲۰). با توجه به تأثیراتی که تحریم‌های اقتصادی همراه با مدیریت غلط برخی از سیاستمداران داخلی، بر روی جامعه می‌گذارد مقام معظم رهبری طی سال‌های متمادی بر توان داخلی و تقویت اقتصاد داخلی تأکید نموده‌اند. البته رهبر انقلاب بر این باورند که «تحریم‌ها در صورت مدیریت داخلی قوی و انقلابی می‌تواند موجبات برکات فراوان برای کشور شود... ایران پیش از انقلاب، در تولید علم و فناوری صفر بود، در صنعت به جز مونتاژ و در علم به جز ترجمه هنری نداشت» (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷).

به هر حال، نیروهای انقلابی باید مراقب حفظ سنگرها، عدم غفلت از شیوه‌های جدید دشمنی و اصلاح ضعف‌های داخلی و بسترهای نفوذ دشمن باشند. انسجام نیروهای انقلابی و جلوگیری از دودستگی و یا چنددستگی آن‌ها و در عرصه‌ای گسترده‌تر، حفظ وحدت و انسجام آحاد مردم مسلمان و مقابله با ایجاد دو قطبی‌های کاذب و مشغول شدن به مسائل فرعی از رسالت‌های مهم نیروهای انقلابی در شرایط کنونی است. به تعبیر رهبر معظم انقلاب: یکی از کارهای آمریکائی‌ها در این سال‌های اخیر این است که کسانی را وادار کنند به بزک کردن چهره امریکا به اینکه این جور وانمود بکنند که آمریکائی‌ها اگر هم یک روزی دشمن بودند، امروز دیگر دشمنی نمی‌کنند، هدف این است که چهره دشمن برای ملت ایران پنهان بماند تا از دشمنی او غفلت شود و او بتواند دشمنی خودش را اعمال کند و خنجر را از پشت فرو کند. همچنین، سستی و کوتاهی در تحقق اقتصاد مقاومتی، غفلت از تهاجم فرهنگی دشمن، تخریب نیروهای متعهد و انقلابی و میدان دادن به عناصر مشکوک و نفوذی و ایجاد عرصه مجدد فعالیت فتنه‌گران در امور اجرایی و فکری، عدم تحمل نقدهای دلسوزانه و منصفانه، نمونه‌های بارزی از این ضعف‌ها است که راه نفوذ را هموار می‌کند. مقام معظم رهبری، راه درمان را در عزم ملی، همدلی و هم‌زبانی دولت و ملت، وجدان کار و انضباط اجتماعی، همت مضاعف و کار مضاعف، جهاد اقتصادی، انضباط اقتصادی و مالی، صرفه‌جویی، تقویت تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی، نوآوری و شکوفایی، اصلاح الگوی مصرف و مبارزه با واردات بی‌رویه کالاهای مصرفی، ریخت‌وپاش و اسراف‌گرایی، نابودکردن اموال عمومی و شخصی، فساد و تبعیض و رفع فقر و بی‌عدالتی باتکیه بر نیروی انسانی پرتوان و بی‌شمار داخلی و ظرفیت‌های ملی ... می‌دانند (بیانات در دیدار با دانش‌آموزان و دانشجویان، ۱۳۹۴).

از دیگر راهکارهایی که می‌تواند از نفوذ و سوءاستفاده جلوگیری کند، الزام دولت و نظام به

مطالبه و ارائه شفاف اطلاعات است. شکل گیری يك نظام واحد مرکزی با ارائه اطلاعات شفاف و ایجاد احساس اعتماد عملاً پیوندی ناگسسته ایجاد می کند که شرایط را برای گروه های تجزیه طلب و ضدانقلاب بسیار سخت خواهد کرد. از دیگر راهکارهایی که قادر هستند تا در جهت خنثی سازی نفوذ اقتصادی مؤثر باشند، توجه به فرصت های مادی در کشور است. رهبر معظم انقلاب بر این باورند که فرصت های مادی کشور نیز فهرستی طولانی را تشکیل می دهد که مدیران کارآمد و پُرانگیزه و خردمند می توانند با فعال کردن و بهره گیری از آن، درآمدهای ملی را با جهشی نمایان افزایش داد (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷). پادزهر ما این است که ما کاری کنیم که اقتصاد، اقتصاد قوی، مقاوم و پایدار [بشود]، یعنی همان «اقتصاد مقاومتی». (بیانات در دیدار مردم قم، ۱۳۹۵) در خصوص نفوذ در میان اشخاص، باید به تربیت نیروهای انقلابی و معتقد به اصول و ارزش های انقلاب اسلامی همت گمارد و به تفکری که حل مشکلات را با تکیه با توانمندی های داخلی همراه با دیپلماسی عزتمند باور دارد، میدان داد.

نتیجه گیری

انقلاب ۱۳۵۷ ایران از مهم ترین انقلاب های قرن اخیر بود که نظام سلطه به تقابل با آن پرداخت. در پیگیری این هدف، نظام سلطه از نفوذ های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نفوذ در میان نخبگان حاکم استفاده کرده است. جوزف نای نظریه پرداز معروف حوزه جنگ نرم بر تأثیرگذاری شدید آن برای مقابله با دشمنان تأکید دارد. تلاش های قدرت های استکباری در جریان پیروزی انقلاب اسلامی و بعد از آن، حمایت از جریان های به اصطلاح روشنفکر غرب گرا در کشور، تحریم های اقتصادی شدید، راه اندازی شبکه های ماهواره ای فارسی زبان گوناگون، تلاش برای جلوگیری از انتقال فناوری های روز دنیا به کشور، ایجاد جنگ های فرسایشی در منطقه به منظور فشار به اقتصاد این کشورها، حمله به کشورهای منطقه مانند عراق و افغانستان، حمایت از گروه های شورشی در سوریه، یمن و... از جمله اقداماتی است که قدرت های استکباری و در رأس آنها آمریکا به منظور شکست انقلاب اسلامی ایران و نفوذ در شاکله این انقلاب به کار بست. مقام معظم رهبری در گام دوم انقلاب اسلامی به آسیب شناسی اقتصاد کشور پرداختند و در حوزه داخلی ضعف ساختاری و عیوب مدیریتی می دانند که با تأکید بر سیاست اقتصاد مقاومتی، توجه به شرکت های دانش بنیان، مردمی کردن اقتصاد و تکیه بر نیروی جوانان مؤمن و انقلابی می توان بر مشکلات این حوزه تسلط پیدا کرد. باید توجه داشت که انقلاب اسلامی ایران نیز از این پدیده

مستثنی نیست و نگاهی به تلاش‌های نظام سلطه برای به‌زاند آوردن آن، از جدی بودن بحث نفوذ حکایت دارد. به نظر می‌رسد برای اینکه انقلاب اسلامی ایران بتواند در برابر نظام سلطه ایستادگی کند، نیاز به شناسایی حوزه‌های نفوذ داشته و سعی در رفع نقاط ضعف آن‌ها بکند. آنچه از بیانات رهبر معظم انقلاب استفاده می‌شود در حوزه نفوذ اقتصادی لزوم اتخاذ و اعمال سیاست‌های اقتصاد مقاومتی از یک سو و تربیت و میدان دادن به نیروهای انقلابی از طرف دیگر می‌تواند این حوزه نفوذ را بپوشاند.

منابع

۱. آب نیکی، حسن. (۱۳۹۳). «جهانی‌شدن و بحران نفوذ در دولت جمهوری اسلامی ایران»، **دو فصلنامه پژوهش سیاست نظری**، شماره شانزدهم، صص ۴۳-۲۱.
۲. احمدی، ظهیر. (۱۳۸۸). «امت: اجتماع دینی مسلمانان بررسی قرآن شناختی - جامعه‌شناختی»، **پژوهشنامه علوم و معارف قرآن کریم**، شماره ۲، صص ۶۷-۴۵.
۳. احمدی، وحیده (۱۳۹۶). «اسرائیل و کشورهای پیرامونی نفوذ امنیتی با پوشش اقتصادی»، **مطالعات راهبردی**، سال بیستم، شماره ۲، صص ۱۳۶-۱۱۳.
۴. ازغندی، علیرضا. (۱۳۸۷). **تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران**. تهران: سمت
۵. اصفهانی کربلایی، سید حسن. (۱۳۸۲). **تاریخ دخانیه**. تصحیح و مقدمه رسول جعفریان، قم: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۶. بی‌نام. (۱۳۸۲). «نفوذ سیاسی و اقتصادی آمریکا در خارج از آفریقا»، **مطالعات آفریقا**، شماره ۸.
۷. پوراحمدی، حسین و عارف بهرامی. (۱۳۹۵). «اتونومیسیم و مناسبات اقتصاد سرمایه‌داری جهانی؛ مطالعه موردی ایران»، **رهیافت‌های سیاسی بین‌المللی**، سال هفتم، شماره ۴۵، صص ۳۹-۹.
۸. پوراحمدی، حسین؛ صابر قیاسی؛ یاسر قائمی. (۱۴۰۰). «واکاوی قدرت نفوذ عربستان سعودی در منطقه و جهان اسلام و راهبرد مقابله با ایران»، **فصلنامه علمی رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی**، دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۱۱۸-۸۹.
۹. پورکاوه دهکردی، محمد؛ سروش صلواتیان. (۱۳۹۶). «فرایند و سازوکار پروژه نفوذ بر

- مبنای دیدگاه مقام معظم رهبری»، **فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی**، سال چهاردهم، شماره ۵۰، صص ۱۴۰-۱۱۷.
۱۰. توکلی محمدی، مرتضی؛ مرتضی مطهری فر. (۱۳۹۶). «هندسه نفوذ سیاسی و تأثیر تعدیل‌های آن بر امنیت ملی؛ با تأکید بر رهنمودهای رهبری»، **فصلنامه پژوهش‌های سیاست اسلامی**، سال پنجم، شماره دوازدهم، صص ۱۳۱-۱۵۷.
۱۱. درخشه، جلال؛ امیررضا جعفری هرنندی. (۱۳۹۵). «شیوه‌های نفوذ نظامی امنیتی آمریکا در عراق»، **فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست**، سال پنجم، شماره ۱۹، صص ۱۸۶-۱۵۷.
۱۲. رحمتی‌پور، لیلیا. (۱۳۹۹). «اقتصاد سیاسی سیاست حذف ایران از معادلات انرژی جهانی توسط ایالات متحده آمریکا»، **فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران**، سال سوم، شماره دوم، صص ۳۵-۱.
۱۳. ستوده، محمد. (۱۳۷۸). «شیوه‌های نفوذ و سلطه فرهنگی در روابط بین‌الملل»، **فصلنامه مصباح**، سال دوم، صص ۹۵-۱۱۲.
۱۴. شجاعی دیوکلائی، سید حسن. (۱۳۹۵). «سازوکار و نشانه‌های ادغام ایران در اقتصاد جهانی قرن نوزدهم»، **تاریخ ایران**، شماره ۲۱، زمستان ۹۵، صص ۱۵۴-۱۱۷.
۱۵. شریفی‌فر، رمضانعلی. (۱۳۹۳). «دیدگاه مخاطبان درباره تأثیر شبکه‌های ماهواره‌ای بر مؤلفه‌های فرهنگی سبک زندگی»، **مطالعات سبک زندگی**، سال سوم، شماره ۸، صص ۹۱-۱۲۴.
۱۶. شهرام نیا، سید امیر مسعود؛ علی ابراهیمی؛ میثم بلباسی. (۱۳۹۱). «واکاوی مفهومی قدرت نرم و راهکار (فرصت)‌های ایران در قبال آن»، **مجله دانش سیاسی و روابط بین‌الملل**، سال اول، شماره سوم، صص ۷۱-۸۸.
۱۷. عباسی، مجید؛ حمیدرضا حمیدفر. (۱۳۹۹). «اتحاد عربستان سعودی و اسرائیل و آمریکا و پیامدهای آن بر موازنه قدرت و نفوذ جمهوری اسلامی ایران در خاورمیانه»، **فصلنامه مطالعات بین‌المللی**، سال ۱۷، شماره ۳، صص ۲۵-۷.
۱۸. فوران، جان. (۱۳۷۷). **مقاومت شکننده تاریخ تحولات اجتماعی ایران**، ترجمه احمد تدین، تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا.
۱۹. فیض افرا، داوود؛ محمدعلی نعیمی. (۱۳۹۸). «بررسی شیوه‌های نفوذ وهابیت در مناطق

- محروم جمهوری اسلامی ایران و راهکارهای مقابله با آن»، **نشریه علمی مطالعات انقلاب اسلامی**، سال ۱۶، شماره ۵۶، صص ۱۱۴-۱۰۱.
۲۰. قاسمی، فرهاد. (۱۳۹۳). **اصول روابط بین‌الملل**، تهران: نشر میزان.
۲۱. _____ . (۱۳۹۱). «جهانی‌شدن و مدل‌های امنیت منطقه‌ای در سیستم جهانی»، **فصلنامه ژئوپلیتیک**، سال هشتم، صص ۹۰-۶۰.
۲۲. کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۹). **عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ: ظهور جامعه شبکه‌ای**، مترجمان افشین خاکباز و احد علیقلیان، تهران: طرح نو.
۲۳. نای، جوزف. (۱۳۸۷). **قدرت نرم**، ترجمه سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.
۲۴. نجفی، موسی. (۱۳۷۱). **متون مبانی و تکوین اندیشه تحریم در تاریخ سیاسی در ایران**، مشهد آستان قدس رضوی.
25. Bouchet, N. (2016). « Russia's "militarization" of colour revolutions. » *CSS Policy Perspectives*, 4(2).
26. Foran, J. (2005). «Taking power: On the origins of third world revolutions». *Cambridge University Press*.
27. Kokabisaghi , F. (2018). « Assessment of the effects of economic sanctions on Iranians' right to health by using human rights impact assessment tool: a systematic review. » *International journal of health policy and management*, 7(5), 374.
28. McClory , J. & Harvey, O. (2016). The Soft Power 30: getting to grips with the measurement challenge. *Global Affairs*, 2(3), 309-319.
29. Murayam, Y. (2004). American influence on Japanese human geography: A focus on the quantitative and GIS revolutions. *GeoJournal*, 59(1), 73-76.
30. Murphy, A. Abdi, Z. Harirchi, I. McKee, M. & Ahmadnezhad, E. (2020). «Economic sanctions and Iran's capacity to respond to COVID-19». *Lancet Public Health*, 5(5), e254.
31. Nye Jr, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. Public affairs.

32. Nye Jr, J. S. (2020). «Power and interdependence with China». *The Washington Quarterly*, 43(1), 7-21.
33. Nye, J. (2017). «Soft power: the origins and political progress of a concept». *Palgrave Communications*, 3(1), 1-3.
34. Nye, J. S. (2021). «Soft power: the evolution of a concept». *Journal of Political Power*, 1-13.
35. Parenti, C. (2003). *The new Taylorism, surveillance, work and discipline in The Soft Cage: Surveillance in America, From Slavery to the War on Terror*.
36. Schreiber, H. (2017). «Intangible cultural heritage and soft power-exploring the relationship». *International Journal of Intangible Heritage*, 12, 44-57.
37. Schreiber, R. & Bajer, J. (2016, September). «Software defined radio based receiver for TDOA positioning system». In *2016 IEEE/ AIAA 35th Digital Avionics Systems Conference (DASC)* (pp. 1-5). IEEE.
38. Smeets, M. (2018). *Can economic sanctions be effective?*

منابع اینترنتی:

۳۹. استراتژی آمریکا در جنگ سوریه؛ از جنگ فرسایشی تا طرح فروپاشی ائتلاف‌ها، ۱۳۹۷؛ برگرفته از:

<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1397/08/15/1861345>

۴۰. وفیق، ابراهیم. (۱۴۰۰) رویکرد آمریکا در ایجاد جنگ‌های فرسایشی در خاورمیانه؛ برگرفته از:

<https://www.alef.ir/news/4000427049.html>

۴۱. میزان صادرات نفت ایران (۱۴۰۰)؛ برگرفته از:

<https://sobh-eqtasad.ir>

۴۲. صفرسازی صادرات نفت ایران، آرزویی که بر دل ترامپ ماند، (۱۳۹۹)، برگرفته از:

<https://www.irna.ir/news/84124294>

۴۳. نادیده انگاری اثرات تحریم؛ بازی انتخاباتی جدید مخالفان (۱۴۰۰)، برگرفته از:

<https://www.irna.ir/news/84336720>

۴۴. بیانات در دیدار با دانش‌آموزان و دانشجویان (۱۳۹۴)، برگرفته از:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=31309>

۴۵. بیانات گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران (۱۳۹۷):

<https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>

۴۶. بیانات در دیدار مردم قم، ۱۳۹۵:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=35367>

۴۷. بیانات در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۹۴:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=30791>

۴۸. بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری (۱۳۹۴):

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=31386>

۴۹. بیانات در دیدار جمعی از ایثارگران و خانواده‌های شهدای استان کرمان:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3280>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی